

Opleidingsbeoordelingen in Vlaanderen

De eerste kiemen

In de jaren 1980 groeide binnen Europa de belangstelling voor de kwaliteitszorg van het hoger onderwijs, alsook in het Vlaams hoger onderwijs. Hoewel kwaliteit reeds lange tijd op de agenda van de universiteiten en hogescholen stond, was er voor het begin van de jaren negentig nauwelijks sprake van een systematische of geformaliseerde aanpak ervan door overheid en instellingen. Daardoor werden weinig formele garanties voor kwaliteitsvol onderwijs geboden. Eerder werd kwaliteit beschouwd als een vanzelfsprekend gevolg van het engagement van individuele betrokkenen en in het bijzonder van de docent.

Het einde van de jaren 1980 en het begin van de jaren 1990 vormden echter een scharnierpunt voor de kwaliteitszorg in het hoger onderwijs. In die periode kwam de zogenaamde ‘interne kwaliteitszorg’ tot ontwikkeling. Hoger onderwijsinstellingen gingen vanaf dan meer aandacht besteden aan een gedegen zelfevaluatie van de geleverde kwaliteit van hun opleidingen. In Vlaanderen namen de universiteiten en hogescholen het initiatief om dergelijke systemen van interne kwaliteitszorg op te zetten, deels met het oog op het verkrijgen van een grotere autonomie ten opzichte van de overheid.

Vlaamse visitaties

In navolging van de derde staatshervorming verkregen de drie Belgische gemeenschappen de bevoegdheid over onderwijs. In Vlaanderen vereiste de overheid vanaf 1991, eerst voor de universiteiten en later voor de hogescholen, een meer systematische aanpak van kwaliteitszorg.¹ Deze kwam tot stand in de vorm van opleidingsbeoordelingen, visitaties genaamd. Daarbij staat niet enkel de opleiding in voor haar eigen kwaliteitsevaluatie, maar gaat een onafhankelijk panel van externe deskundigen of *peers* de kwaliteit van het onderwijs (en het onderzoek) na. Dit proces wordt aangeduid als ‘externe kwaliteitszorg’.

Reeds van bij aanvang van deze opleidingsbeoordelingen lag het accent op kwaliteitsverbetering. Het belang van de resultaten van de opleidingsbeoordeling wordt ontleend aan het gezag van het panel van *peers*. Dit panel bezoekt – vanuit hun kennis van het vakdomein en het werkveld – de opleiding aan de hand van een door de opleiding geschreven zelfevaluatierapport. Het voert gesprekken met de belanghebbenden in de opleiding en finaliseert de werkzaamheden met een openbaar rapport waarbij vooral wordt gefocust op de verbetermogelijkheden.

De opleidingsbeoordelingen werden uitgevoerd in vergelijkend perspectief. Dit betekent dat een panel een cluster van inhoudelijk vergelijkbare opleidingen aan de verschillende instellingen in eenzelfde tijdsspanne bezocht en beoordeelde. De bevindingen werden vervolgens in vergelijkend perspectief weergegeven zodat opleidingen van elkaar konden leren.

Het eigenaarschap van en de verantwoordelijkheid voor de organisatie van dit externe kwaliteitszorgproces werd bij de instellingen zelf gelegd. De coördinatie van de werkzaamheden kwam in handen van de koepelorganen van de universiteiten en hogescholen, respectievelijk de Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR) en de Vlaamse Hogescholenraad (VLHORA). Het geheel stond onder het toezicht van de overheid die de kwaliteitsbewaking van de hogescholen en universiteiten evalueerde en naging in welke mate zij de uitkomsten van de kwaliteitsbeoordeling in hun beleid verwerkten.

---

¹ Een systeem van externe kwaliteitszorg is operationeel aan de Vlaamse universiteiten sinds 1991. Voor de hogescholen werd het ingevoerd in 1995, na de grootschalige fusieoperatie die toen plaatsvond in het hogescholenlandschap.

Een potentieel nadeel van een systeem dat in dergelijke mate op vertrouwen en kwaliteitsverbetering steunt, is het gebrek aan sancties of beloningsmechanismen wanneer resultaten van de externe evaluatie niet of net wel worden omgezet in verbeteracties. Dit was dan ook de aanleiding om over te gaan naar een systeem dat sterkere garanties bood voor de follow-up van de verbeterpunten die naar voren kwamen uit de opleidingsbeoordelingen.

Verbeterings- en verantwoordingsperspectief én accreditatie

Nederland en Vlaanderen tekenden in 2003 een verdrag voor een gemeenschappelijke accreditatieorganisatie: de Nederlands-Vlaamse Accreditatieorganisatie (NVAO). De externe kwaliteitszorg werd hierdoor uitgebreid met accreditatie.² In Vlaanderen werd ervoor gekozen om aansluiting te zoeken bij het Nederlandse accreditatiesysteem. De regelgevingen werden daartoe zo goed mogelijk op elkaar afgestemd. Vlaanderen sloot zich met de invoering van accreditatie aan bij de Europese tendensen op dat ogenblik.

Met deze ondertekening zou vanaf 2005 een drielagig systeem ingang vinden: zelfevaluatie door de instelling, externe evaluatie door opleidingsbeoordelingen van VLIR of VLHORA en accreditatie door NVAO. Naast de blijvende focus op verbetering legden de opleidingsbeoordelingen vanaf dan ook een klemtoon op verantwoording. Een panel drukt met andere woorden haar bevindingen niet meer enkel uit in termen van sterke en zwakke punten, maar beoordeelde vanaf dan de opleidingen op zes onderwerpen: doelstellingen, programma, personeel, voorzieningen, interne kwaliteitszorg en resultaten. Deze onderwerpen werden verder vormgegeven in facetten en criteria. Een opleiding diende voldoende te scoren op alle onderwerpen voor het bekomen van een accreditatie.

Van samenwerking naar integratie

De cellen kwaliteitszorg van VLIR en VLHORA werkten samen – met respect voor de culturele verschillen tussen universiteiten en hogescholen – volgens een gemeenschappelijk opgestelde procedure voor opleidingsbeoordelingen. Op 1 juli 2008 verhuisden beide organisaties naar gedeelde kantoren in de Ravensteingalerij te Brussel. Terzelfdertijd pleitte de toenmalige Vlaamse minister van Onderwijs ervoor dat de samenhuizing zou leiden tot een integratie van beide organisaties en werd de opdracht gegeven om de Vlaamse Universiteiten en Hogescholenraad (VLUHR) op te richten. VLUHR kreeg onder meer de specifieke decretale taak om externe kwaliteitszorg te organiseren. De twee cellen kwaliteitszorg zetten in 2011 hun werkzaamheden voort onder de noemer 'VLUHR Kwaliteitszorg', afgekort tot 'VLUHR KZ'. In 2013 werden de cellen tot één organisatie geïntegreerd.

Opleidingsbeoordeling en instellingsreviews

In 2013 hadden alle bestaande opleidingen minstens één keer de procedure van de opleidingsbeoordeling met accreditatie doorlopen, in de meeste gevallen was dit reeds de tweede of derde opleidingsbeoordeling. Alle stakeholders gaven aan een nieuw evaluatiestelsel te wensen, waarbij er naast een opleidingsbeoordeling ook een instellingsreview³ zou plaatsvinden bij de universiteiten en hogescholen.

² Accreditatie is een proces dat in de meest generieke zin kan worden omschreven als een formele publieke uitspraak – gedaan door een onafhankelijke instantie en gebaseerd op een kwaliteitsbeoordeling – dat bepaalde vooraf overeengekomen standaarden worden gerealiseerd.

³ De instellingsreview is een periodieke beoordeling door een externe commissie van de beleidsprocessen die een instelling hoger onderwijs opzet om te garanderen dat ze haar onderwijskundige taken op een kwaliteitsvolle manier uitvoert. De reviewcommissie betreft daarbij ook de beleidsprocessen die door de instelling zijn opgezet om het onderwijs dat ze in haar opleidingen aanbiedt te ondersteunen vanuit haar onderzoeksopdrachten, maatschappelijke en wetenschappelijke dienstverlening.

Daar waar VLUHR KZ zich op opleidingsbeoordelingen bleef focussen, kreeg NVAO de decretale bevoegdheid om de instellingsreviews te coördineren. De scope van de opleidingsbeoordelingen zou zich door de komst van de instellingsreview focussen op de onderwijsprocessen van de opleiding zelf. Ter vervanging van het beoordelingssysteem met zes onderwerpen en 21 facetten werd de beoordeling herleid tot vier standaarden: ‘Wat beoogt de opleiding? Hoe realiseert de opleiding dat? Worden de doelstellingen bereikt? Hoe wordt interne kwaliteitszorg georganiseerd en geborgd?’

De nieuwe ronde opleidingsbeoordelingen startte in 2013, terwijl de eerste instellingsreviews vanaf 2015 zouden uitgevoerd worden. De combinatie van instellingsreview en opleidingsvisitaties werd echter door alle actoren als een te zware belasting gezien. Een algemene bezorgdheid was dat de kwaliteitszorg hier eerder onder zou lijden dan er beter van te worden. De stakeholders uit de universiteiten en hogescholen gaven aan dat er in dit stelsel ruimte was voor vereenvoudiging.

Eigen regie

Naar aanleiding van de decreetwijziging van 10 juni 2015 werd gekozen voor een uitgebreide instellingsreview waarbij een instelling een bijkomende beoordeling laat uitvoeren van de manier waarop de instelling de regie zal voeren van de borging van de kwaliteit van de opleidingen. Als overgangsmaatregel werd de accreditatie van de opleidingen van elke universiteit en hogeschool met acht jaar verlengd. Deze vrijstelling gold echter niet voor nieuwe opleidingen, opleidingen die als geaccrediteerd werden beschouwd op basis van een selectie in het kader van een Europees financieringsprogramma en opleidingen met beperkte accreditatieduur. Voor die opleidingen bleef het systeem van opleidingsbeoordelingen behouden, alsook voor geregistreerde opleidingen⁴.

Doorstart VLUHR KZ

De beslissing uit 2015 leidde direct tot een drastische vermindering van het aantal opleidingsbeoordelingen voor VLUHR KZ. De werkwijze voor opleidingsbeoordelingen bleef dezelfde, op een aantal optimalisaties na. Groter was de impact op de organisatie van VLUHR KZ. Enkele medewerkers meenden dat de opgebouwde expertise binnen VLUHR KZ niet mocht verloren gaan, maar dat deze ten dienste moest staan om de kwaliteitszorg van het hoger onderwijs te ondersteunen als externe partner. Zij zorgden voor een doorstart van VLUHR KZ met enerzijds opleidingsbeoordelingen en anderzijds ondersteuning van instellingen en opleidingen die geen externe opleidingsbeoordeling nodig hebben.

Van experiment naar kwaliteitscultuur

Terwijl de universiteiten en hogescholen een eerste instellingsreview ondergingen die dienstdeed als nulmeting, aarde er een [nieuwe wind door opleidingsevaluaties](#). De beoordelingen verliepen niet langer per cluster, waardoor de openheid van de opleidingen werd vergroot. Daarnaast werd de administratie van het beoordelingsproces sterk gereduceerd en zette VLUHR KZ in op maatwerk voor elke beoordeling.

Vanaf 2019 veranderden de criteria voor opleidingsbeoordelingen. Het systeem met vier beoordelingsstandaarden werd vervangen door acht criteria die een verbijzondering zijn van de *European Standards and Guidelines (ESG)*⁵. De evaluatie gebeurt holistisch via een pass/fail systeem waarbij de criteria niet afzonderlijk beoordeeld worden. Het is dus aan de externe panels om in de

⁴ <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/directies-en-administraties/hoger-onderwijs/contactinfo-hoger-onderwijs/instellingen-en-organisaties#geregistreerde-instellingen>.

⁵ <https://www.enqa.eu/esg-standards-and-guidelines-for-quality-assurance-in-the-european-higher-education-area/>.

rapporten de elementen van waardering en aanbeveling die leiden tot het kwaliteitsoordeel sterk te onderbouwen. Daarnaast zette VLUHR KZ in op de tussentijdse follow-up van opleidingsbeoordelingen.

VLUHR KZ is sinds 2018 één van de pioniers in de Europese Hoger Onderwijsruimte (EHOR) met opleidingsbeoordelingen volgens het raamwerk van de *European Approach for Quality Assurance of Joint Programmes*.⁶ De beoordeling via deze systematiek is verplicht voor bepaalde opleidingen in het Vlaams hoger onderwijs en wordt erkend in verschillende landen van de EHOR.

In 2022 voerde VLUHR KZ de laatste decretaal verplichte opleidingsbeoordelingen (vroeger visitaties genoemd) uit bij opleidingen aan hogescholen en universiteiten. Het betrof herbeoordelingen van opleidingen die bij een eerdere beoordeling een onvoldoende scoorden op één of meerdere elementen uit het beoordelingskader. De laatste van deze decretaal verplichte opleidingsbeoordelingen werden uitgevoerd bij de professionele bacheloropleidingen Verpleegkunde. Sindsdien focust VLUHR KZ op opleidingsbeoordelingen bij geregistreerde instellingen, vrijwillige opleidingsbeoordelingen bij universiteiten en hogescholen, alsook op verplichte en vrijwillige opleidingsbeoordelingen volgens de *European Approach for Quality Assurance of Joint Programmes* in Vlaanderen en daarbuiten.

Expertisecentrum voor kwaliteitszorg

VLUHR KZ is een kwaliteitszorgagentschap dat als evaluatieorgaan en expertisecentrum de kwaliteitszorg en kwaliteitsontwikkeling van het hoger onderwijs bevordert. Het expertisecentrum kreeg de voorbije jaren een groter aandeel in de werking van VLUHR KZ. Aangezien vele instellingen en opleidingen geen verplichte opleidingsevaluatie kennen, neemt VLUHR KZ in die gevallen – op vraag van de instellingen zelf – een ondersteunende rol op. VLUHR KZ is een toonaangevende speler geworden in het hoger onderwijsveld op het vlak van kwaliteitszorgmethodieken en -processen.

---

⁶ <https://www.qualityassurance.vluhr.be/files/Manual-European-Approach.pdf>.